

Дамзін О. В., Тетерук Р. О., Скакун С. О. Виховання моральних якостей як важливої складової становлення особистості у психолого-педагогічній літературі. The 12th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (August 29-31, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. 367 p. С.145-152. <https://sci-conf.com.ua/xii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovative-development-of-science-technology-and-education-29-31-08-2024-vancouver-kanada-arhiv/>

УДК 37.013:316.77

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

**Дамзін Олександр Вікторович,
Тетерук Роман Олегович**

Аспіранти;

Скакун Сергій Олександрович
Магістрант

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
vasuliukaplinskiy@gmail.com

Анотація. Кожна історична епоха формувала свій ідеал людини, обов’язковою складовою якого були моральні якості, елементарні основи яких було закладено вже в первісному суспільстві. В статті розкриваються позиції науковців у філософській, педагогічній та психологічній літературі щодо виховання моральних якостей як важливої складової становлення особистості у психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: моральні якості, моральні цінності, виховання, моральне виховання, моральний розвиток.

Проблема виховання моральних якостей є однією з провідних у релігійній, філософській, психолого-педагогічній літературі. Сьогодні ми є свідками кризи моральності, політичної дезорієнтації та соціальної дестабілізації молоді. Спостерігається втеча від реальності значної частини сучасної молоді.

Весь складний багаторівневий комплекс проблем, що стосується моральних цінностей, відображається в педагогічній науці та шкільній практиці. Демократизація та гуманізація освіти в Україні стимулює пошук нових шляхів вдосконалення виховання здобувачів освіти, зокрема вищої. Здійснюються пошуки у сфері нової освітньої філософії – особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, В. Галузьяк, І. Зязюн, В. Каплінський та інші); створюються концепції громадянського і патріотичного виховання (К. Чорна, М. Стельмахович, М. Рудь, Н. Хамська та інші); розробляється гуманістично орієнтована ієрархія цінностей у нових соціокультурних умовах (В. Доній, Н. Гусякова, А. Сбруєва, О. Столяренко та інші).

Серед сучасних світових тенденцій виховання центральне місце у контексті досліджуваної проблеми належить гуманістичним концепціям А. Маслоу, К. Роджерса; новій гуманістичній концепції Л. Кольберга; концепції етичного гуманізму Е. Фромма, Е. Еріксона. Ці вчені звертають особливу увагу на резерви саморозвитку особистості, її самоактивність.

Теоретичні засади і механізми морального виховання висвітлюються у працях О. Духновича, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших; сутність і зміст морально-релігійного виховання – у працях Г. Ващенко, Я. Коменського, І. Огієнка та ін. Праці педагогів-науковців І. Андрухів, А. Вихруща, О. Вишневського, Г. Ільїної, О. Каневської, В. Карагодіна присвячені ролі і місцю християнства у вихованні молоді, а питанням формування основ християнської моралі – праці Я. Войценко, М. Литвина, І. Мищишина та ін.

Проблема формування моральних якостей (порядність, гуманізм, лицарство, вдячність, дисциплінованість, гідність, відповідальність, чесність, співчутливість, скромність, співпереживання тощо) хвилювала людство завжди. Проте моральне виховання не зводилось і не зводиться до їх усвідомлення і набуття, а також засвоєння норм і правил поведінки в процесі навчання та спеціально організованої моральної освіти. Воно спрямоване на формування моральної поведінки, регулятором якої і виступають засвоєні моральні закони, норми і

правила. Тому осмислення і переживання моральних цінностей необхідно поєднувати з безпосереднім втіленням їх у поведінці здобувачів освіти. Виховання моральних якостей відбувається двома основними шляхами: здобувачам освіти роз'яснюють моральні норми суспільства та організовують їхню діяльність відповідно до цих норм.

Засвоєння та усвідомлення моральних норм забезпечується як в процесі вивчення навчальних предметів, так і в процесі проведення етичних бесід, диспутів, обговорення питань моралі та етики на годинах класного керівника, читацьких конференціях, зустрічах і т.п.

Кожна історична епоха формувала свій ідеал людини, обов'язковою складовою якого були моральні якості, елементарні основи яких було закладено вже в первісному суспільстві.

Оригінальність поглядів Демокрита на проблеми виховання проявляються в його вченні про формування духовного образу людини, очищенні душі та її досконалості у поєднанні з розвитком інтелекту, почуттям обов'язку і відповідальності.

В епоху Середньовіччя досить цікавими були погляди Августина Блаженного, який визначав людину як єдність душі і тіла з провідною роллю в цій єдності душі. Він наголошував на необхідності розвитку духовно-моральних якостей особистості, тонко і глибоко проникаючи в її внутрішній світ.

Проголосивши в епоху Відродження ідеал духовної і фізично розвиненої особистості, педагогічна філософія, утверджувала культ мудрості, духовності і моральності у поєднанні з фізичною досконалістю.

Першочергове значення відводив вихованню М. Монтень, наголошуючи на необхідності спеціальної підготовки вихователів-професіоналів, які б володіли різними підходами до різних дітей. Основне завдання виховання він вбачав у тому, щоб виховати освічену людину, яка за допомогою знань могла б сама збагатити і прикрасити себе внутрішньо. Цікавою є його позиція щодо примушення у вихованні і навчанні, яке він категорично заперечував, пропонуючи натомість методику поєднання суворості і м'якості, завдяки яким, на

думку філософа, вихованець буде сильним і міцним юнаком, який не буде задовольнятися досягнутим.

У працях Р. Оуена, К. Ушинського, А. Макаренка наголошується на моральному вихованні як найважливішому чиннику збагачення внутрішнього світу людини, її емоційної сфери.

За результатами дослідження відомого американського психолога Л. Кольберга стосовно генезису морального «Я» особистості виділяються три основних рівні морального розвитку, кожен з яких поділяється в свою чергу на 2 підрівні, виходячи з типу моральної орієнтації людини. Вчений дійшов висновку, що для молодших вікових груп (до 10 років) характерним є доморальне мислення (перший рівень). Другого рівня діти досягають приблизно до 13-ти років, далі відбувається стабілізація морального росту, а в 13-16 років моральний розвиток вже не такий стрімкий. Л. Кольберг довів, що формування моральних переконань – процес поступовий і неперервний, в ході якого індивід послідовно проходить все більш і більш складніші стадії морального розвитку.

На першому рівні (доморальному) діти чутливі до прояву доброго чи поганого з боку батьків, які є для них авторитетом; моральні рішення характеризуються особистою зацікавленістю та егоцентризмом; дотримання моральних правил обумовлюється бажанням отримати винагороду за гарну поведінку або завоювати чийсь прихильність, а також з метою уникнути покарання.

Другий рівень характеризується етикою відповідності загальноприйнятим нормам, меншим егоцентризмом і більшою орієнтацією на правила соціальної етики, бажанням відповідати суспільним еталонам, підтримуючи і виправдовуючи таким чином існуючий соціальний порядок та намагаючись бути законослухняними, піклуючись про інтереси суспільства

Рівень третій відображає етику самостійно вироблених моральних принципів і характеризується прагненням завоювати повагу оточуючих. На цьому етапі етичні погляди будуються на моральних принципах гідності,

рівності, взаємоповаги та морального обов'язку. Оскільки вони прийняті суспільством, індивід, усвідомлюючи свою приналежність до нього, також засвоює їх. Його відношення до моральних проблем визначається автономними принципами справедливості, усвідомленими та визнаними демократичним шляхом, тобто не під тиском, а тому, що ці моральні істини стали внутрішніми переконаннями індивіда.

Зазначимо, що концепція Л. Кольберга припускає обов'язкову послідовність проходження стадій морального розвитку у різних культурних умовах: перед тим, як досягти його наступного рівня, особа має пройти всі попередні. Вчений також наголошував, що моральні установки особистості тісно пов'язані з рівнем її інтелектуального розвитку (IQ), здатністю до абстрактного мислення, а також життєвою перспективою. Крім того, на його думку, існує прямий зв'язок між рівнем моральних суджень і стадіями формування особистості, а здатність мислити логічно є обов'язковою умовою моральної поведінки.

Аналіз теорій морального розвитку особистості дозволяє зробити висновки про те, що процес засвоєння законів, норм і принципів моралі відбувається шляхом їх усвідомлення, засвоєння і дотримання спочатку під зовнішнім контролем, а далі шляхом внутрішнього самоконтролю; від виконання правил поведінки під загрозою покарання – до свідомого підкорення їм задля уникнення самоосудження. На формування моральних цінностей великий вплив справляють досвід спілкування з оточуючим світом, стосунки з батьками і однолітками, наявність ідеалів та інші чинники.

Таким чином, виховання моральних якостей в узагальненому вигляді можна визначити як спрямованість педагогічної діяльності на розвиток, саморозвиток і самоорганізацію особистості в процесі її становлення шляхом актуалізації і прояву особистісних структур свідомості, здатної на осмислений і відповідальний вибір способів поведінки та вчинків у різноманітних життєвих ситуаціях на основі загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Список літератури

1. Гуревич Р.С., Каплінський В. В. Лекторська майстерність викладача вищої школи як важлива умова успішності викладацької діяльності. *Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів*: матер. наук.-практ. конф.– Х.: НТУ «ХП», 2017. С.13 – 17.

2. Дамзін О. В., Каплінський В. В. Парадигмальні особливості особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури з кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2024. Випуск 77. С.37-43 <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/197/220>

3. Каплінський В. В., Пінаєва О. Ю. Роль навчальної дисципліни «Етика викладача закладу вищої освіти» у підготовці магістрів спеціальності «011 освітні, педагогічні науки. Нова педагогічна думка. 2020.№3(103). С. 163 – 167.

4. Каплінський В. В. Авторський підхід до моделювання системи професійного становлення майбутнього вчителя в освітньо-виховному середовищі ЗВО. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2022. Випуск 72. С. 47-53. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/197/220>

5. Каплінський В.В., Дамзін О.В., Тетерук Р.О. Методологічні основи особистісно-професійного становлення майбутніх учителів в системі педагогічної освіти України (кін. ХХ – поч. ХХІ СТ.). «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», журнал. 2023. № 12(26) 2023. С. 482-495. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-482-494](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-482-494)

6. Oksana V. Klochko, Vasyl M. Fedorets, Oleksandr V. Mudrak, Tamara S. Troitska and Vasyl V. Kaplinskyi. Modeling of ecophobic tendencies of consciousness of higher education students. SHS Web Conf., 142 (2022) 03006 DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214203006>.

7. Тетерук Р. О., Каплінський В. В., Пінаєва О. Ю. Теоретичні і методичні основи загальнопедагогічної підготовки магістрів педагогічних університетів України в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2024. Випуск 77. С.65-72 <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-77-65-71>

8. Хникін О. В., Каплінський В. В. Організаційно-педагогічні умови виховання морально-вольових якостей підлітків у процесі позашкільної роботи з фізичної культури. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. Вип.70. 2022 р. С. 67 – 73. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/195/216>.

9. Яблоков С.В., Каплінський В.В., Тетерук Р.О. Загальнокультурна компетентність майбутнього учителя як складова його педагогічної культури. Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами: монографія / Упорядники: Акімова О.В., Фрицюк В. А. Вінниця: ТОВ «Друк», 2021. С. 370 – 387.

10. Olha Akimova, Vasyl Kaplinskyi, Mykyta Sapohov Features of the use of Smart technology in the training of master's students in universities of foreign countries (Особливості використання Smart-технології у підготовці магістрантів в університетах зарубіжних країн). (2023). *Педагогіка*, 1(2), 15-24. [https://doi.org/10.31652/3041-1203-2023\(2\)-15-24](https://doi.org/10.31652/3041-1203-2023(2)-15-24)